

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΠΛΑΝΗΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
Επίκληση: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

16 Μαΐου 1941

248

ΕΝΑ ταξίδι ! "Ενα ταξίδι χωρὶς τέλος καὶ χωρὶς σκοπό ! Μιὰ ἀέναη περιπλάνηση στοὺς γεωγραφικοὺς καὶ πνευματικοὺς τόπους τῆς γῆς ! Αὐτὴ εἶναι ἡ μυστικὴ σκέψη ποὺ μαγνητίζει τὶς καρδιὲς ὅλων μας. Αὐτὴ τρέφει καὶ μεγαλύνει τὴ φρούδη ἐλπίδα πὼς Ἰσως, ἐδῶθε ἢ ἐκεῖθε ἀπὸ τοὺς ἐφέστιους Θεούς, ὑπάρχει ἡ λύση κάθε αἰνίγματος, ἡ μέθεξη στὸ ἀπόλυτο καὶ στὴν αἰωνιότητα. "Οχι ! Δὲν εἶναι πιὰ τὸ ἔνστικτο τοῦ ἐλεύθερου ζώου ποὺ τὸ ἐρέθιζε ἡ ζήτηση τοῦ εὔκρατου κλίματος καὶ τῆς πλούσιας τροφῆς. Εἶναι κάτι πολὺ διαφορετικό : μιὰ σκοτεινὴ λαχτάρα, μιὰ βαθιὰ κι ἀκόρεστη ἐπιθυμία, ἓνα πάθος ποὺ δὲν ξέρει δρια καὶ ποὺ ἀποφεύγει τὰ τέρματα, τοὺς ώρισμένους δρόμους, τοὺς ώρισμένους προϋπολογισμένους σκοπούς. Εἶχε ἄλλοτε μιὰ τέτοια μορφὴ ἢ ἀνάγκη γιὰ τὴ μετακίνηση ; Εἶχε ἄλλοτε ἡ ἀποδημία μιὰ τέτοια θεία ἔλλειψη σκοποῦ ; Καὶ εἶχαν συλλάβει ἄλλοτε ἔτσι καθάρια, ἔτσι ἀμεση καὶ καταπειστικὴ τὴν ἀρετὴ τοῦ ταξιδιοῦ ; Στὶς ἔξη χιλιετηρίδες τῆς παγκόσμιας ίστορίας δὲ βρίσκω κανένα ἄλλο χτυπητὸ ση-

μάδι, ἔξδν ἀπὸ τὴν περίπτωση — μοναδικὴ περίπτωση — τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ κόσμοπολιτισμὸς μερικῶν ρωμαίων στωικῶν, τοῦ Σενέκα ἔξαφνα, πού, ἔξοριστος, ἔγραψε κάποτε στὸ Αουχίλιο: « *Non sum unī angule natus, patria mea totus hinc mundus est* » (Δὲ γεννήθηκα γιὰ νὰ μείνω σὲ μιὰ γωνιὰ τῆς γῆς, ὁ κόσμος ὅλοκληρος εἶναι ἡ πατρίδα μου) — γωνιὰ τῆς γῆς ἡ Ρώμη καὶ κόσμος ὅλοκληρος τὸ Λάτιον ἢ τὸ πολύ, τὸ ρωμαϊκὸ κράτος! — εἶναι κόσμοπολιτισμὸς ἡθικός, περιορισμένος, γεννηματικὸς πικρῆς ἀνάγκης ἢ μιᾶς ἀπελπισμένης ἐσωτερικῆς διαμαρτυρίας γιὰ τὴ στέρηση τῆς « πατρίδας », ποὺ εἴταν ἀκοιβῶς αὐτὴ ἡ ἀγαπημένη « γωνιά », ἡ Ρώμη. Γιατὶ ἡ περιπλάνηση δὲν εἴταν τότε ἔνα δῶρο πνευματικό, δὲν εἴταν τότε μιὰ σκοτεινὴ λαχτάρα γιὰ τοὺς ἀτέλειωτους δρόμους ποὺ μπορεῖ νὰ γεμίσει τώρα ὥς τὰ χείλη μὲ φῶς τὴ μεγάλη ψυχή. Εἴταν ἀποτέλεσμα κατάρας βαριᾶς, ὅπως ἔξαφνα στὴν περίπτωση τοῦ περιπλανώμενου Ἰουδαίου, ἢ ἐπικίνδυνη διατάραξη τοῦ « χρυσοῦ κανόνα » τῆς ζωῆς, ποὺ ἔμελλε νὰ φέρει αἰώνια καὶ ἀμείλιχτη τὴν καταδίκη, ὅπως ἔξαφνα στὴν περίπτωση τοῦ Θησέα: *Sedet aeternumque sedebit!* Ὅμως, τί παράξενη ἔξαιρεση εἶναι ἡ μυθικὴ τούτη περίπτωση τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου; Σὲ μιὰ περίοδο, ποὺ τὴν ἀρχαία ψυχὴ τὴν ἔσφιγγε δόσο ποτὲ ἄλλοτε τὸ δέος τοῦ ἀπέραντου καὶ τοῦ μακρινοῦ, αὐτὴ ἡ ἀκόρεστη κι ἀνανεούμενη λαχτάρα τοῦ μεγάλου Μακεδόνα νὰ σπάσει τὰ δρια τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς καὶ νὰ λογαριαστεῖ μὲ τὸ ἄγνωστο, εἶναι μιὰ ἔξαιρεση ἀπὸ τὶς πιὸ σπάνιες στὴν Ἰστορία. Κάτι πολὺ περισσότερο ἄκομα: ἔνας ἀπίστευτα μακρινὸς προάγγελος ἐνὸς αἰσθήματος ποὺ ἔμελλε νὰ γεννηθεῖ δυὸ χιλιετηρίδες ἀργότερα. Γιατὶ ἐδῶ γεννιέ-

Η ΛΥΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ται πρώτη φορά ἔνας γνήσιος «περιπλανώμενος», ἔνας *homos viator*. ἐδῶ ἀκούγεται πρώτη φορά ἡ μελωδία τοῦ ταξιδιοῦ, ὅπως τὴν ἀκοῦντες σήμερα δλες οἱ ψυχές. Τὸ πάθος τοῦ Ἀλεξάνδρου ποὺ φραινόταν αἰνιγματικὸ καὶ παράξενο στὰ μάτια τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, εἶναι τώρα τὸ πάθος λαῶν ὀλόκληρων. Δὲν ὑπάρχουν πιὰ στρατιῶτες σὰν τοὺς "Ἑλληνες τοῦ Ἀλεξάνδρου ποὺ θάκλειναν τὸ δρόμο καὶ θὰ φυλάκιζαν τὸν μυθικὸ ἀρχηγό τους σὲ δρια, ποὺ θὰ τοῦ δυσκόλευναν τὴν ἀνάσα, καὶ ποὺ ἔμελλαν νὰ τὸν φέρουν, νέον ἀκόμη, γεμάτο ἀπὸ τὸν πυρετὸ καὶ τὴν δρμὴ τῆς μεγάλης ζωῆς, στὸν τάφο, μὰ καὶ στὴν αἰωνιότητα. Οἱ σημερινοὶ στρατιῶτες χαίρονται τῇ μετακίνησῃ καὶ χρειάζονται ἀμυντικὰ ἐμπόδια ἀμετακίνητα — ἐμπόδια φυσικὰ κι ὅχι ψυχικὰ — γιὰ νὰ τοὺς κλείσουν σὲ δρια καὶ νὰ τοὺς ἀκινητίσουν. "Ἄν δὲ Ναπολέων δὲν ἔκανε ταξίδι τὸν πόλεμο, εἶναι βέβαιο πὼς δὲ θὰ γαλβάνιζε ἔτσι τὶς ψυχὲς τῶν γρεναδιέρων του, ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσαν, μὲ μιὰ παράξενη εὐδαιμονία, στὴ μεγάλη του περιπέτεια, ποὺ ἀρχισε στὴν Αἴγυπτο γιὰ νὰ τελειώσει στὶς στέπες τῆς Ρωσίας... Τὸ παράδειγμα τοῦ Ναπολέοντος δὲν εἶναι ἀπὸ τότε οὕτε τὸ μόνο, οὕτε τὸ πιὸ σημαντικό. Οἱ ἀνακαλύψεις τοῦ Κολόμβου καὶ τοῦ Βάσκο ντὲ Γάμα, ποὺ πλάτυναν τοὺς γεωγραφικοὺς δρίζοντες ὡς τὸ ἀπεριόριστο, εἶναι τώρα κτῆμα κοινὸ καὶ τόπος κοινός. Ποιὸς θυμάται πιά, χωρὶς ἔνα κίνημα ἀδιαφορίας ἢ χωρὶς περιφρόνηση, τὴ βαθιὰ συγκίνηση, ποὺ ἔκανε νὰ τρέμουν τὶς ψυχὲς τῶν πιὸ δοκιμασμένων θαλασσινῶν, ὅταν δὲ «Δὸν Κιχώτης τῆς θάλασσας» ἔτοιμαζε τὰ καράβια του, γιὰ νὰ φθάσει στὴν Ἰνδία περνώντας μέσα ἀπὸ τὸ ἄγνωστο; Ποιὸς δοκιμάζει πιὰ τὴν ἀντίσταση τοῦ δέους, ποὺ γέμιζε τὶς τρομαγμένες καρδιὲς μὲ

εἰκόνες φλεγόμενων ὠκεανῶν ή μὲ καρδιά - φαντάσματα ; Μέσα σ' ὅλους μας τώρα ὑπάρχει καὶ μεγαλύνεται αὐτὴ η « ἀτρόμητη βούληση πρὸς ἐπικίνδυνα ἐπιστημονικὰ ταξίδια, ἐκπνευματωμένες στὸ βόρειο πόλο ἀποστολὲς κάτω ἀπὸ οὐρανοὺς ἔρημοις καὶ ἐπικίνδυνοις », — βούληση ποὺ μὲ τόσο παραστατικὴ δύναμη τὴν ὑπογραμμίζει ὁ Νίτσε. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ, παιδιὰ ἀκόμη, σκύβουμε μὲ μάτια ἀνυπόμονα καὶ μαγεμένα, πάνω στοὺς γεωγραφικοὺς σχολικοὺς χάρτες μας καὶ διατρέχουμε, μὲ κομμένη τὴν ἀνάσα ἀπὸ τὴν προσδοκία, πόλεις, χῶρες, στεριὲς καὶ θάλασσες, — ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ ὑπάρχει ἀκαταμάχητο τὸ αἴσθημα τοῦ ταξιδιοῦ, ποὺ ἀργότερα θὰ βρεῖ διέξοδο στοὺς χώρους τῆς γῆς (μετακίνηση ἔξωτερη) η στοὺς χώρους, στοὺς μόνους ἀπεριόριστους χώρους τῆς ιδιαῖς μας τῆς ψυχῆς (μετακίνηση ἔσωτερη). Στηριγμένη στοὺς δικούς της πόρους καὶ στοὺς δικούς της ρυθμούς, η φαντασία μας ἀρχίζει τολμηρὰ πετάγματα καὶ οιψοκίνδυνες περιπέτειες, τρέχει μέσα ἀπὸ τοὺς τόπους, ποὺ τοὺς μεγάλωσε τὸ πέρασμα τοῦ πνεύματος, γιὰ νὰ γυρίσει, βαριὰ ἀπὸ τὴν πίκρα τοῦ νόστου, ἔκει ποὺ οἱ στενοὶ μητρικοὶ δρόμοι δυσκολεύουν τὸ πολὺ ἀνυπόμονο βάδισμα καὶ τὴν πολὺ ἀνήσυχη ἀναπνοή. Αὗτοὶ οἱ ὑπόγειοι αἰγυπτιακοὶ τάφοι, ποὺ κλείνουν χιλιόχρονα μυστικὰ τρομαγμένων ψυχῶν· αὐτὰ τὰ αἰνιγματικὰ Βουδικὰ μοναστήρια, ποὺ εἶναι βαρίσκιωτα ἀπὸ τὶς νοσταλγικὲς δυνάμεις τῆς Νιοβάνα· αὐτὲς οἱ παγόδες μὲ τοὺς ἀπερίσπαστους κολοσσούς, ποὺ ὑψώνονται τρομεροὶ καὶ βουβοί, μέσα ἀπὸ τὰ ζοφερὰ κι ἀκατανόητα βύθη τους· αὐτὰ τὰ τραγικὰ ἔρειπια τῆς Παλμύρας η τῶν Μαγιά, ποὺ μᾶς φέρνουν ἀντίκρυ στὸ ἐπικὸ μαρτύριο τῶν ἀνθρώπων, βαριὰ πληγωμένων ἀπὸ τὶς πέδες τῆς Μοίρας· αὐτὰ τὰ χαρο-

συνα τοπία τῆς Περσίας, ὅπου κι ὁ πιὸ τραχὺς ἀκόμα χειμώνας δὲ σβύνει τὴν ἀνάμνηση τοῦ ἔαρος κι ὅπου δὲν εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ὑπερευαισθησία τοῦ Λοτὶ γιὰ νὰ συλλάβει κανεὶς τὶς πιὸ λεπτὲς συγχροδίες τους· αὐτοί, τέλος, οἱ ἄγριοι, οἱ ἀπάτητοι, οἱ σκεδὸν ἀμορφοί τόποι, ποὺ δὲν ἔχουν λὲς ἄλλο σκοπὸ παρὰ νὰ μᾶς θυμίζουν τους μακρινοὺς ἐκείνους καιρούς, ποὺ εἴταν « παράπλευροι μὲ τὸ πρῶτο χάος », δὲν εἶναι σκοπός, μὰ εἶναι κάλεσμα μυστικό, ποὺ ἀν μᾶς φέρει στὸ σκοπό, θὰ μᾶς παρορμήσει νὰ συνεχίσουμε... ΡΙΟ ΕΠΙΤΗΜΟΝΑ ΚΑΘΗΗΤΗ ΚΟΝΙΦΕΡΩΝ

249

Νὰ πεθαίνεις καὶ νὰ ξαναγεννιέσαι ! Νὰ πεθαίνεις φλεγόμενος ἀπὸ ζωῆ, — κι ἀπὸ τὴ σποδὸ τῆς ὑπαρξῆς σου νὰ ξεπηδάει σὰν ἐλπιδοφόρος πυρσὸς μιὰ νέα ζωὴ πιὸ δυνατή, πιὸ εὔγλωττη, πιὸ εὔπορη, πιὸ ὑψηλή. Νὰ καταδύεσαι στὰ βάθη τοῦ ζόφου καὶ νὰ νοιώθεις πῶς κλείνουν γιὰ πάντα οἱ πόροι τῆς ψυχῆς σου, κι ὅμως, τὴν ἔπομένη στιγμή, ν' ἀναδύεσαι, νὰ διατρέχεις ἀνυπόμονα τὶς κυματόχαρες ἐπιφάνειες τῶν πραγμάτων κι ἀπὸ κεῖ, νὰ ξαναβρίσκεις τὴ δύναμη ν' ἀνοίξεις τὶς φτεροῦγες σου, γιὰ νὰ πετάξεις πάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα τοῦ μύθου, « toute blanche de lumière », ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Chateaubriand, ή, σὰν τὰ πουλιὰ τοῦ Bernardin de Saint Pierre, « surpris de revoir une seconde aurore », νὰ στέκεσαι εὐλαβικὰ στὶς πιὸ ψηλὲς κορφὲς τῶν ἰδεῶν. Νὰ προχωρεῖς, νὰ πέφτεις, νὰ σηκώνεσαι, — νὰ δρᾶς, νὰ ἐργάζεσαι, ν' ἀγωνίζεσαι, νὰ ὑπηρετεῖς, — κ' ἔπειτα νὰ καταστρέφεσαι — γιὰ νὰ ξαναρχίσεις. «Ω ! Ποῦ εἶναι λοιπόν, ἀδελφοί μου, η ἐποχὴ ποὺ λέει ὁ

Dante πώς «τὸ καράβι τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἀρμένιζε μ' ἀνοιχτὰ πανιὰ καὶ χωρὶς θύελλες πρὸς ἓνα ἀσφαλισμένο λιμάνι; » Ποῦ εἶναι αὐτὸς δὲ πλαστικὸς ἀρχαῖος κόσμος, δὲ μαρμαρωμένος σὲ μιᾶ ψυχὴν ἀγαλμάτινη, πού, κάτω ἀπὸ τὴν ἀψίδα τῶν πλατωνικῶν ἴδεων καὶ σ' ἓνα ἰοστέφανο τοπίο, χάραζε παντοῦ γραμμὲς καθάριες, δρια ἀρμονικά, μορφὲς καὶ φύσεις παράξενα χρωματισμένες μὲ χρώματα ἀνθρώπινα, σωματικά, χωρὶς σχεδὸν γαλάζιο καὶ χωρὶς πράσινο, χωρὶς ἀποστάσεις ἀτμοσφαιρικὲς ἢ σιγαλὰ μελωδικὲς φωτοσκιάσεις; Ποῦ εἶναι δὲ μυστικὸς χριστιανικὸς κόσμος, ποὺ μέσα στὴ γυμνή του κρύπτη ἢ μακριὰ στὴ γαλήνη τῆς ἔρημου, ἢ καὶ μέσα ἀκόμα στοὺς ἀπέραντους γοτθικοὺς πύργους καὶ στοὺς πανύψηλους νάρθηκες τῶν γοτθικῶν μητροπόλεων, δὲν ἔννοιωθε ποτὲ νὰ διαγράφεται γύρω του δὲ τραγικὸς κύκλος τῆς μοναξιᾶς καὶ δὲν ἄγωνιοῦσε ποτὲ ἀπὸ τὴν προσμονὴ τοῦ αὔριο, ἀπὸ τὴν ἀκόρεστη δίψα τῶν ταξιδιῶν, ἀπὸ τὴν τυραννικὴν δραστηριότητα ποὺ δημιουργεῖ ἢ ἐφεύρεση, ἢ ἀρνηση, δὲ νεωτερισμός; Οἱ κόσμοι αὐτοί, αἰώνιοι κόσμοι περισυλλογῆς καὶ γαλήνης, δὲν ὑπάρχουν πιὰ καὶ δὲν πρόκειται νὰ ξαναγεννηθοῦν. Ἡ ψυχὴ μας δὲν τοὺς ἀποζητάει κι ἀν τοὺς ἀπαντοῦσε στὸ δρόμο της δὲ θὰ τοὺς ἀναγνώριζε, δὲ θάβρισκε σ' αὐτοὺς τὶς ἀναγκαῖες διώρυγες ποὺ φέρνουν στὴν αἰωνιότητα. Εἶναι κόσμοι ξένοι πρὸς τὸ ουθμὸ τῆς ζωῆς της — καὶ μάλιστα τόσο βαθιά, τόσο ἀπόλυτα, τόσο ἀπελπιστικὰ ξένοι, ὥστε κάθε προσπάθεια ἐσωτερικοῦ παραλληλισμοῦ, νὰ γεννᾷει ἀκαταμάχητο τὸ αἴσθημα ἀνυπόφορης δυσαρμονίας. Κοιτάξτε γύρω σας, ἀδελφοί μου. Προσπαθῆστε νὰ συνειδητοποιήσετε τὴ βαθύτερη ιστορικὴ ἀρετὴ τῶν δύο τελευταίων αἰώνων. Ποῦ εἶναι ἡ ἀπολλώνεια γαλήνη; Ποῦ εἶναι ἡ χριστιανικὴ ἀταραξία;

Ποῦ είναι ή κλασικὴ sancta simplicitas; Μέσα στὸ λύγισμα μιᾶς γραμμῆς, στὸ παιχνίδι τῶν παραστάσεων, στὶς συναρτήσεις τῶν εἰκόνων, στοὺς ωνθμοὺς καὶ στὰ χρώματα, στοὺς ἥχους καὶ στὶς λέξεις, σ' δ, τι κάθε φορὰ ἐκφράζει τὸ ἴστορικὸ αἴσθημα τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ὑπάρχει ή αὐστηρὴ ἐπαγαληπτικὴ ἄλληλουχία οὔτε ή συμμετρικὴ αἰτιότητα τοῦ κλασικοῦ λόγου, ἀλλὰ ή μυστικὴ θέληση γιὰ τὴν ἀδιάκοπη ἀνανέωση, γιὰ τοὺς ἀπόλυτους νεωτερισμούς, γιὰ τὶς αἰφνίδιες ἐνάρξεις, ή αἰνιγματικὴ κίνηση πρὸς τοὺς μακρινούς, θαμποὺς ἀπὸ τὴν ἀχλὺ τῆς ἀβεβαιότητας, ὁρίζοντες τοῦ μέλλοντος. Αὗτὴ τὴν ἀέναη ἔξωτερικὴ ή ἐσωτερικὴ μεταμόρφωση, αὐτὸ τὸ ἀδιάκοπο ἀνάβρυσμα νεωτερισμῶν ἀπὸ τὶς βαθύτερες πηγὲς τῆς ζωῆς, ζητοῦμε ἐμεῖς οἱ ἄλλοι, ἀνθρωποι ρομαντικοί, ἐρημίτες καὶ ταξιδιῶτες, Φάουστ, Πάρσιφαλ, Ζίγκφριντ καὶ Ἀμλέτοι καὶ Ζαρατοῦστρες, μὲ πάθος ἀκαταμάχητο, — μὲ πάθος ἀνανεούμενο πάντα, ριπιδούμενο πρὸς ὅλες τὶς ζωτικὲς καὶ τὶς γνήσιες περιοχὲς τῆς ψυχῆς. Καὶ ή ζήτησή μας αὗτὴ δὲν εἶναι μιὰ κατάσταση μεταβατική, σὲ μιὰ ὡρα κριτική, ποὺ πρέπει νὰ φέρει κάποτε μιὰ καινούργια ἰσορροπία — ἰσορροπία κλασικὴ — καὶ μιὰ καινούργια γαλήνη — γαλήνη ἀπολλώνεια. Ἡ ἰσορροπία καὶ ή γαλήνη καὶ ή ἀπάθεια ή η ἀνυπαρξία — καὶ μαζύ τους ὁ λόγος, ὁ λόγος ποὺ ἔγινε «σῶμα» στοὺς "Ελληνες καὶ «σάρκα» στοὺς χριστιανοὺς — ἀνήκουν τώρα σ' ἓνα παρελθὸν ποὺ θὰ μείνει γιὰ πάντα παρελθόν, χωρὶς ἐλπίδα ή πιθανότητα νὰ ξαναγεννηθεῖ στὸ μέλλον. *Voluntas superior intellectu!* Αὗτὸς είναι ὁ τύπος, ὁ τελευταῖος καὶ ὁ πιὸ βαθύς, τῆς ἐποχῆς μας. Αὗτὸς είναι ὁ τύπος τῆς ἀτομικῆς μας ζωῆς. *Voluntas superior intellectu!* Υπάρχουν ἐδῶ, σὲ μιὰ κατάσταση δυ-

νητική μᾶλλον παρὰ ἐνεργητική, προαισθήματα καὶ νοσταλγίες, ἀλήθειες φλογερές, πίστεις ἀπελπισμένες ποὺ προετοιμάζουν ἄγῶνες καὶ γνώσεις ποὺ κάποτε θὰ τὶς ὑλικεύσουν, γεγονότα καὶ πρᾶξεις ποὺ κάποτε θὰ τὶς πραγματώσουν. ‘Υπάρχουν ἐδῶ πραγματικὲς ἐναλλαγές, αἰφνίδια μελλοντικὰ ἐνδεχόμενα, εὔστροφες νοσταλγικὲς σχέσεις, ἵδανικὰ τέρματα, ὅπου ἔνα «Oder, meine Brüder? Oder?», σὰν ἔκεινο ποὺ ἔκλεισε τὴν πρώτη «Χαραυγὴ» τοῦ Nietzsche, τοὺς δίνει ἀπροσδόκητες προεκτάσεις ποὺ χάνονται στὰ πλάτη καὶ στὰ βάθη τοῦ Ἀπεριόριστου. ‘Υπάρχει ἐδῶ, ἐπιτέλους, ἡ μεγάλη ἐσωτερικὴ ἀφετηρία μιᾶς ζωῆς παράξενα ποικιλόχρωμης, γεμάτης ἀπὸ ἔαφνιάσματα καὶ περιπέτειες, — μιᾶς ζωῆς «sombre et pourtant lumineuse», ... «doublée de soupçon», ποὺ σὰν τεράστια στρατιὰ καλπάζει πλάτι μας, μπροστά μας καὶ πίσω μας, μὲ κεραυνούς, βροντὲς καὶ φλόγες, μὰ καὶ μ' ἀνέκφραστο μεγαλεῖο, ἐπιχειρώντας, μὲ μιὰν ἀκράτητη ἔφοδο, νὰ ὑπερφαλαγγίσει τὸ θάνατο καὶ νὰ ὑπερπηδήσει τὸ Ἀγνωστό, γιὰ νὰ κερδίσει τὸ ἔπαθλο τῆς μεγάλης ἀνθρώπινης νίκης.

250

Διαβάζω σ' ἔνα γράμμα τοῦ Ντοστογιέβσκι: «Παντοῦ ἔεπέρασα τὸ σύνορο, παντοῦ...». Καὶ συλλογίζομαι τί ἀληθινὴ εὐδαιμονία θὰ εἴταν γιὰ μένα, ἀν μποροῦσα νὰ κάνω τὸ ἴδιο. Νὰ ἔπερασω παντοῦ τὸ σύνορο καὶ νὰ πλανηθῶ στοὺς ὠκεανοὺς τοῦ ἀπροσδιόριστου, ὅπου σίγουρα θὰ μὲ προσμένουν γραφικὰ νησιά, ποὺ ἀπὸ τὸ χῶμα τῆς ἐποποίιας του θάχουν βλαστήσει θεῖες ἐλπίδες καὶ αἰωνόβια δῆνειρα. Νὰ ἔξουδετερώσω, μ' ἔνα ὑπεράνθρωπο πέταγμα,

τὸ νόμο τῆς βαρύτητας, καὶ ταχύτερος ἀπὸ τὸ χρόνο, νὰ φτάσω ἔκεī ποὺ ἀνοίγεται ἡ ἀβυσσος τῆς αἰωνιότητας. Νὰ περάσω ἀπὸ τόπους, ὅπου κανένας χαραγμένος δὲν ὁδηγεῖ τὰ βήματα τοῦ νοῦ καὶ νὰ εἰσχωρήσω σὲ λαβύρινθους, ὅπου κανένας μίτος δὲ θὰ μοῦ δείξει τὴν ἔξοδο. Ν' ἀναρριχηθῶ ὡς τὶς ἥλιγγιώδεις κορφές τῆς αὐτογνωσίας καὶ νὰ πηδήσω «πάνω ἀπὸ τὴ βαθιὰ κι ἀπύθμενη καρδιά, ποὺ κάθε της κίνηση ἔσπναει μέσα μας κ' ἔνα καινούργιο αἴσθημα». Νὰ πέσω σὰν θύελλα σὲ μέρες δρμητικὲς καὶ «νὰ σταθῶ σ' ωρες τρομερές, παντοῦ στὴ στεριὰ καὶ στὴ θάλασσα». Νὰ προχωρήσω πέρα ἀπὸ τὴ θέληση, πέρα ἀπὸ τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό, πέρα ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ τὸ μίσος, πέρα ἀπὸ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀδυναμία, πέρα ἀπὸ τὸ ἀμάρτημα καὶ τὴ μετάνοια. — Μά, ἀλίμονο, δὲ μπορῶ νὰ τὸ κάνω. Γιατὶ δὲν ἔχω ὡς τώρα δοκιμάσει αὐτὴ τὴν τρέλλα, αὐτὸ τὸν ἥλιγγο, αὐτὸ τὸν ἀβυσσαλέο ρυθμὸ ποὺ ἔδεονε καὶ τρικύμιζε ὡς τὶς ἀψηλότερες κορφές της κι ὡς τὸν ἔσχατο βυθό της τὴν ψυχὴ τοῦ Ντοστογιέβσκι. Τοῦ Ντοστογιέβσκι. Δηλαδή, τοῦ πιὸ τυραννισμένου, τοῦ πιὸ κολασμένου ἀπὸ τὰ ἐλεύθερα πνεύματα.

‘Ιδέστε γύρω σας, ὡ μακάριοι. ’Ιδέστε τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς μεγάλους πρωτοπόρους τοῦ μέλλοντος, ποὺ ἐπαναστατοῦν κι ἀγωνιοῦν, ποὺ προβλέπουν καὶ θέλουν, ποὺ αὐτομαστιγώνονται κάθε στιγμή, ποὺ ἔεπηδοῦν μέσα ἀπὸ μορφὲς ζωῆς πρόσκαιρες, μεταβατικές, σὰν καμωμένες ἀπὸ πρὸν γιὰ νὰ ζητήσουν ἀνανέωση. ‘Η ἴστορία τους εἶναι ἡ ἴστορία τῆς ἀγωνίας, — ἡ ἴστορία τοῦ Kierkegaard, τοῦ Νί-

τσε, τοῦ Ντοστογιέβσκι, τοῦ Chlestov, τοῦ Βάγκνερ. Ἡ ζωὴ τους εἶναι ἡ ζωὴ τῆς ἀνησυχίας, — ἡ ζωὴ ποὺ δὲν ἔχει καμιὰ μονιμότητα, καμιὰ γαλήνη, καμιὰ ἀνάπαυλα, καμιὰ καθήλωση, καμιὰ διαλότητα στὸ ρυθμὸ καὶ στὴν κίνηση, ἀκριβῶς, μά βέβαια ἀκριβῶς ὅπως τὴν εἶχε προαισθανθεῖ ὁ Γκαϊτε, ὅταν (γύρω στὰ 1775) πρωτοχάραξε ἀκόμα ἡ μεγάλη οσμαντικὴ αὐγή : « Ζῶ, θαρρεῖς, μέσα σ' ἀνεμοζάλη, μ' ὅλη τὴν ὁξύτητα τῆς ἥδονῆς καὶ τοῦ πόνου... Ἡ καρδιά μου, ποὺ τὴν κατέχει ἡ ἀληθινὴ χαρὰ καὶ ἡ ἀληθινὴ θλίψη, θὰ νοιώσει τάχα τὴν εύτυχία τὴν θεμιτὴ στοὺς ἀνθρώπους ἦ, πάνω στὰ κύματα τῆς φαντασίας καὶ τῆς φλογισμένης αἰσθαντικότητας, προορίζεται νὰ κατρακυλάει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὴν κόλαση ; » Κι αὐτὸ ἀκόμη, ὁ μακάριοι : νὰ ὑψώνεται ἀπὸ τὴν κόλαση στὸν οὐρανό ;

252

Νὰ φεύγεις. Γιὰ νὰ πᾶς παντοῦ, δηλαδὴ ἔκει ὅπου εἶναι παρὸν ὁ "Ἀνθρωπος, καὶ πουθενά, δηλαδὴ ἔκει ὅπου εἶναι παρὸν ὁ Θεός.

253

"Ολοι μας σήμερα ἔχουμε ἀρκετὴ δύναμη γιὰ νὰ ὑπομένουμε τὸ λόγο καὶ τὸν ἀντίλογο τοῦ ταξιδιοῦ.

254

Δὲν ὑπάρχει πιὸ μεγάλο δῶρο ἀπὸ τὴ χάρη, ποὺ εἶναι, ἀν τὴν ὅρίσουμε, ἡ ὁμορφιὰ σὲ κίνηση, οὔτε πιὸ εὐγενικό

πάθος ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ἀποδημίας, ποὺ εἶναι, δὲν μπορέσουμε νὰ τὸ κοιτάξουμε ἀπὸ μακριά, ἢ ὅμορφιὰ σὲ μετακίνηση.

255

Οἱ τρεῖς δυναμικοὶ παράγοντες στὸν ἄνθρωπο τοῦ καιροῦ μας: ἡ διαρκῆς ἀνανέωση, ἡ ἀέναη μετακίνηση, ἡ ἐκ βαθέων ἀγάπη τοῦ μέλλοντος — καὶ τοῦ μελλοντικοῦ.

256

“Οταν μπαίνεις ἀπὸ τὰ προπύλαια τῆς καρδιᾶς στὸ ναὸ τῆς ἐπιστήμης, τότε μόνο μπορεῖς νὰ ἐλπίσεις πὼς ἡ ἀλήθεια. Θ’ ἀνοίξει τὶς πύλες τοῦ ἱεροῦ της καὶ θὰ φανερωθεῖ, ὅπως εἶναι, ἀσπιλη καὶ τελετουργική. “Ομως, ἀπὸ τὸ νάρθηκα, γονατιστὸς καὶ μὲ βαθιὰ κατάνυξη, θ’ ἀντικρύσεις αὐτὸ τὸ ὑπέροχειο φῶς στὴν ἐπίγεια φύση του. Καὶ σκύβοντας μὲ ταπείνωση νὰ προσευχηθεῖς, θ’ ἀκούσεις καθαρὰ τὰ μακρινά, τὰ πολὺ μακρινά της μηνύματα. Καὶ θὰ χαρεῖς τὴν παράξενη μελωδία τους. Καὶ θὰ δοκιμάσεις τὸ νόημά τους ἔτσι ἀμεσα, ἔτσι πειστικά, ὅπως ὅταν δοκιμάζεις λύπη, ἐλπίδα, δέος, μετάνοια ἢ σπαραγμό. — Ἀπὸ τὰ προπύλαια τῆς καρδιᾶς περνῶ τώρα στὸ ναὸ τῆς ἐπιστήμης. Τί εἶναι τοῦτο τὸ πολὺ ἀπλὸ ποὺ βλέπω πρῶτο;

257

Φυτὸ καὶ ζῶο. Αὗτοὶ εἶναι οἱ δύο βασικοὶ τύποι τῆς ἐπίγειας ζωῆς. Κοινό τους γνώρισμα: ἡ πεπερασμένη δι-

Η ΛΥΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

άρκεια. Θὰ βλαστήσουν ἢ θὰ γεννηθοῦν, θὰ ώριμάσουν ἢ θὰ μεγαλώσουν, θὰ μαραθοῦν ἢ θὰ πεθάνουν. Ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ οἱ μεγάλες μορφολογικὲς ἐνότητες: τὰ εἴδη. Τὰ εἴδη, σ' ὅποιαδήποτε κατηγορίᾳ κι ἀν ἀνήκουν, διαρκοῦν χάρη σ' ἕνα πρωταρχικὸ βιολογικὸ φαινόμενο: τὴν ἀναπαραγωγή. Ἡ ἀναπαραγωγὴ ἔχει μιὰ σημασία ζωτικὴ γιὰ τὸ φυτὸ καὶ τὸ ζῶο. Στὸ πρῶτο — ὑπαρξη δεμένη μὲ τὴ γῆ, ἀκινητοποιημένη, — ἐκπληρώνεται μὲ τὴν ἀποκοπὴ κομματιῶν ἀπὸ τὸ μητρικὸ σῶμα — ἀγενῆς γονιμοποίηση, — ἢ μὲ τὸ σμέξιμο ἐνὸς ἀρσενικοῦ καὶ ἐνὸς θηλυκοῦ κυττάρου — ἐγγενῆς γονιμοποίηση. Στὸ δεύτερο — ὑπαρξη κινητική, ἐλεύθερη νὰ κυκλοφορήσει στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, — πραγματοποιεῖται — ἀν ἔξαιρέσουμε τὰ ἀδιαφοροποίητα φυλετικὰ πρωτόζωα ἢ ἀπὸ τὰ μετάζωα, τὰ παρθενογενετικά, — μὲ τὴ σύζευξη δύο ἀναπαραγωγῶν στοιχείων: τῶν γαμετῶν. Ὁ ἔνας γαμέτης εἶναι τὸ ὡάριο καὶ παράγεται ἀπὸ τὸ θηλυκὸ ζῶο· ὁ ἄλλος γαμέτης εἶναι τὸ σπερματοζωάριο καὶ παράγεται ἀπὸ τὸ ἀρσενικὸ ζῶο. Θηλυκὸ ζῶο καὶ ἀρσενικό. Αὐτοὶ εἶναι κατὰ κανόνα οἱ δύο τύποι τοῦ ζωικοῦ ὄντος, — τύποι βασικοί, ἀντίθετοι, μὲ εἰδικὰ γεννητικὰ ὅργανα καὶ εἰδικοὺς γεννητικοὺς χαρακτῆρες. Προέρχονται — καὶ οἱ δύο — ἀπὸ τὸ βαθὺ σχῆμα ποὺ ἔγινε στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ εἴδους, ὅταν, μὲ τὴν πιθανὴ ὄντογενετικὴ ἀνάπτυξη τῶν ἀνώτερων ζώων, ἀρχισε νὰ ἐπικρατεῖ ἢ ἐτερογαμία καὶ ἢ φυλογένεση. Μιὰ ἀκαταμάχητη γεννητικὴ ὅρμη — ἢ libido — μαγνητίζει τὸ ἀρσενικὸ ζῶο καὶ τὸ θηλυκό. Ἡ ἐκρηκτικὴ ἀφὴ τῶν γεννητικῶν ὅργάνων τους ὅδηγει τὸ σπερματοζωάριο στὸ ὡάριο καὶ ἢ σύζευξή τους μᾶς δίνει τὸ γονιμοποιημένο αὐγό, τὸ ζυγώτη, ποὺ εἶναι ὁ πρωταρχικὸς πυρήνας τοῦ νέου ζώου.